

FORMULAIC LANGUAGE IN TEACHING

TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kalıp Sözler

Halit KARATAY¹

Atilla DİLEKÇİ²

Abstract

Formulaic language refers to the part of the lexicon of a language that is commonly used in daily communication and facilitates it by describing events and situations very succinctly. It also makes it possible to learn the culture and code of conduct in the language learned. Formulaic language consists of language units that make functional and easy communication possible in a conversation. The focus of this study is to identify the formulaic language that needed to be taught primarily in teaching Turkish as a foreign language. To that end, the constructivist grounded theory method was used. In addition, document review and interview techniques were used. As the initial step, the terms used in the literature to refer to formulaic language were identified and the approaches of the experts to denominate them as terms were examined. Taxonomic approaches regarding formulaic language in the literature were surveyed, and a function, context, and meaning based taxonomy that is appropriate for the purpose of teaching Turkish as a foreign language was made and a list of 20 items was formed for formulaic language. In the second stage, textbooks by two publishing houses were selected and examined in order to determine the formulaic language used in teaching Turkish as a foreign language. Finally, expert opinions were sought. The formulaic language phrases determined by the experts were cross-checked by examining the frequency of their use in the corpus in order to verify whether the words were to be prioritized in teaching. All these data were evaluated concomitantly and a priority list that consisted of the formulaic language phrases that had the frequency of use of 10 and more was prepared for teaching Turkish as a foreign language.

Keywords: Formulaic language, formulaic, speech act, teaching Turkish as a foreign language (TTFL).

Öz

Kalıp sözler günlük iletişimde yaygın kullanılan, birçok sözcükle anlatılacak olay ve durumu çok kısa bir şekilde karşılayarak anlaşmayı kolaylaştıran söz varlığıdır. Aynı zamanda öğrenilen dilin kültürünü ve davranış kalıplarını da tanımayı sağlar. Bunlar karşılıklı konuşmada işlevsel ve kolay iletişim kurmayı sağlayan dil birimleridir. Bu çalışma Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde öncelikle öğretilmesi gereken kalıp sözler ile ilgilidir. Bunları belirlemek için oluşturma gömülü teori yöntemi kullanılmıştır. Bununla birlikte doküman inceleme ve görüşme tekniklerinden yararlanılmıştır. Birinci aşamada alanyazında kalıp sözlerle ilgili kullanılan terimler belirlenmiş ve bunların uzmanlar tarafından terim olarak adlandırılma yaklaşımları incelenmiştir. Alanyazında kalıp sözlerle ilgili araştırmalarda sınıflandırma yaklaşımları tartışılmış ve TYDÖ için amaca uygun işlev, bağlam ve anlam temelli bir sınıflama yapılmış ve kalıp sözler için 20 maddelik bir belirtke listesi oluşturulmuştur. İkinci aşamada TYDÖ' de kullanılan kalıp sözlerin belirlenmesi için iki yayınevinin ders kitapları seçilerek incelenmiştir. Son olarak uzman görüşüne

¹ Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, e-posta: halitkaratay@gmail.com

² Doktora Öğrencisi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, e-posta: dilekciatilla@gmail.com

başvurulmuştur. Uzmanların belirlediği kalıp sözlerin öğretimde öncelikli olup olmadığını doğrulamak için derlemedeki kullanım sıklıkları denetlenmiştir. Bütün bu veriler bir arada değerlendirilerek derlemede kullanım sıklığı 10 ve üzeri olanlardan TYDÖ için öncelikli kalıp söz öneri listesi oluşturulmuştur. Anahtar Kelimeler: kalıp dil, kalıplaşmış, kalıp söz, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi (TYDÖ).

Giriş

Dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan ve bunu sözcük ve söz öbekleriyle gerçekleştiren bir yapıdır. İnsanların birbiriyle iletişimi kurabilmesini ve evrende olup biteni anlamlandırabilmesini sağlayan göstergeler, dilin “söz varlığını” oluşturan anlamlı öğelerdir. Bir dilin söz varlığı denince, yalnızca o dilin sözcüklerini değil; deyimleri, kalıp sözleri, atasözleri, terimleri ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlamak gerekir (Aksan, 2004).

Söz varlığı unsurlarından olan kalıp sözler toplumda belli durumlarda söylenmesi gelenek olmuş klişe sözlerdir. Çok fazla çaba gerektirmeden, kısa zamanda söylenip anlaşılabilirliğinden kullanımı kolay ve işlevsel olmaktadır (Gökdayı, 2008). Kalıp ifadeler, her dilde olan ve az sözle çok şey anlatmaya, anlamı pekiştirmeye ve akıcılığı sağlamaya yarayan unsurlardır (Kara ve Altunsoy, 2017).

İnsan toplumun bir parçası olarak yaşadığı çevreyle iletişime geçme arzusunda veya zorunluluğundadır. Birey aile, komşu, akraba, sosyal çevre ile etkileşiminin nihayetinde ana dilini öğrenir. Aynı zamanda yetiştiği toplumun kültürel değerlerine boyanır, sözlü ve maddi kültürel özelliklerini hem yaşam biçiminde hem de dili kullanma biçiminde kendisini gösterir. Ana dili, başlangıçta sözcüklerle öğrenilip kullanılır ve yaşam boyu sahip olunan söz varlığının gelişmesine bağlı olarak iletişim becerisi gelişir. Kalıp sözler günlük iletişim dilinde yeri ve ağırlığı oldukça fazla iletişim kalıplarıdır. Kişinin aile içinde öğrenmeye başladığı iletişim kalıpları insanların kurduğu ilişkiler tecrübeler sayesinde zenginleşir. Ana dil kullanıcıları, kalıp sözlerle doğduğu andan itibaren iç içe olduğundan bunu öğrenmek için ayrı bir zaman harcamazlar. Bunlar toplumun kültürü ve birlikte yaşamanın getirdiği kurallar gereği bir dil edinimidir, doğal olarak edinilir (Demir, 2016).

Öğrenme bilinçli bir çaba, edinim ise öğretim olmaksızın gerçekleşen doğal bir süreçtir. Ana dili edinilir fakat ikinci dil öğrenilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde insan, yaşadığı toplumun kültürünü bilir ve kültürün ürünü kalıp sözleri zaman içinde sosyal ortamlarda duyarak kullanmayı öğrenir. Oysa bir dili yabancı dil olarak öğrenmeye çalışanların, hedef dilin kalıp sözlerinin hem ne anlama geldiğini hem de hangi bağlamda kullanıldığını aynı anda öğrenmeleri gerekir. Bundan dolayı yabancı dil öğrenenler, kalıp sözleri öğrenmek için daha çok çaba harcarlar. Çünkü kalıp sözleri kullanabilecek öğrenme ortamına ihtiyaç vardır.

Kalıp sözler günlük iletişimde yaygın kullanıldığından, birçok sözcükle anlatılacak olay ve durumu çok kısa bir şekilde karşılar ve anlaşmayı kolaylaştırır. Bunlar aynı zamanda öğrenilen dilin kültürünü ve davranış kalıplarını da tanımaya sağlar. “Yabancı dil öğretiminde kalıp sözler neden önemli?” sorusuna verilebilecek en uygun cevabın “kültür aktarımı” olduğu söylenebilir (Demir, 2016). Bunlar karşılıklı konuşmada hem işlevsel hem de kolay iletişim kurmayı sağladığı için konuşma kaygısını gideren, insanlarla rahatça ve kolayca iletişim kurmayı sağlayan dil birimleridir.

Her toplumun iletişimde kullandığı farklı bir hitap biçimi ve davranışı vardır. Bunun için bu konu aynı zamanda toplumsal dilbilimin ilgi çekici çalışma alanlarından biridir. Son zamanlarda yabancı dil öğrenimi alanıyla ilgisi olduğu için daha çok önem kazanmıştır (Aksan, 2011). Bir dili yabancı dil olarak öğrenenler o dili ana dili olarak öğrenenler gibi

iletişim kurmak için ya da belli durumlarda amaçlarına ulaşmak için kalıplaşmış dil birimlerinden faydalanırlar.

Yabancı bir dili konuşurken özgün kalıpları doğru ve yerinde kullanmak, bireyin o dilde yetkin olduğunun göstergesidir. Kalıp sözlerin hangi durumlarda kullanıldığı ve ne tür bir işlevi olduğunu bilmek yabancı dil öğrenenler açısından önemlidir, örneğin, Türkçede ‘eline(ize) sağlık’ kalıp sözün hangi durumda ve kime söyleneceğinin bilinmesi gibi (Martı, 2011). Söz gelimi, misafirine “hoş geldiniz” diyen birisi karşılık olarak “hoş bulduk/gördük” sözünü bekler veya cenaze namazında imamın “merhumu nasıl bilirdiniz?” sözünden sonra “iyi bilirdik” kalıp sözünü kullanmak gerekir. Bugün dil öğretiminde bu öğelere özel bir önem verilmesi bir yandan bu türlü öğelerin her dilde, her an insan ilişkilerinde gerekli olmalarından, bir yandan da dili öğrenilen toplumun kültürü içine girebilmek için öğrenilmesi gerekmesindedir (Aksan, 2004).

Toplumun kültürünü en iyi yansıtan dil birimlerinden biri olarak kabul edilen kalıp sözler yabancı dil öğretiminde ihmal edilmemesi gereken bir konudur. Bunlar konuşanları her durumda orijinal ve yeni baştan üretilmiş sözler bulma çabasıyla kurtarır. Aktarılmak istenen anlam içeriğinin daha açık, kolay, hızlı ve anlaşılır biçimde iletilmesini sağlar. İletişim sırasında ortaya çıkabilecek ve iletişim kopukluğuna yol açabilecek karmaşık durumları yönetmeye, olası sorunlardan uzak durmaya yardımcı eder. Yanlış anlama ve anlaşılma olasılığını en aza indirger. Toplumun yetkin bir bireyi gibi davranmaya, nezaket kurallarına uymaya yardımcı eder. Bir dili yabancı dil olarak öğrenen kişilerin o dili bilip toplumsal ilişkileri sürdürme ve kültürel kurallara uygun davranma, rol alma becerilerini geliştirir. Böylelikle yabancılar, dilini öğrendiği toplumun bir bireyi gibi algılanabilir (Doğançay,1990 akt. Martı, 2011; Gökdayı, 2015). Öğrendiği dilin ve kültürün aidiyet duygusunu güçlendirir (Bayram, 2017).

Özellikle konuşma eylemi yapılırken, daha önceden bir bütün hâline getirilip hafızada öylece saklanan kalıplaşmış birimler, konuşanlarca kolaylıkla hatırlanıp hemen kullanılabilirdiği gibi, dinleyici (ler) tarafından da çabucak algılanabilmektedir. Kalıplaşmış bir ögenin söylenip anlaşılması için gereken zaman ve çaba, her durumda yeni bir söz öbeğinin veya tümcenin meydana getirilip ağızdan çıkması ve algılanmasından daha azdır (Wray, 2002). Aynı şekilde yazılı iletişimde metnin üretimi ve algılanması sürecinde benzer bir çabukluk ve tasarruftan söz edilebilir. Bu nedenle kalıplaşmış öğeler, sözlü ve yazılı iletişimde konuşanlar/yazanlar ve dinleyenler/okuyanlar için söz varlığının kullanımını kolay ve cazip birimleri olmaktadır. İletişimi kolaylaştıran ve durumlara göre ifadeleri ölçünleştiren konuşucu-dinleyicinin anlatma ve anlamasını kolaylaştıran hazır birimler sunan işlevsel dil kalıplarıdır.

İşlevleri açısından değerlendirildiğinde, kalıp sözler, özellikle bir şey söylemenin zaruri hâle geldiği belirli durumlarda doğru ve yerinde olan, yani dil kullanımını düzenleyen toplumsal kurallara uygun sözü söyleme imkânı verir, bu yolla konuşanların birbirlerini rahatlıkla anlamalarına ve aralarında uyumlu bir iletişimin oluşmasına yardımcı olur. Bu nedenle, kalıp sözlerin en önemli işlevinin, dil kullanıcılarına iletişim durumu ve bağlama göre kullanıma hazır ifadeler sunarak dilsel üretim ve anlamlandırma işini kolaylaştırmak olduğu söylenebilir. Kalıp sözlerin yaygın ve sık kullanılmasının nedeni, iletişimde kolaylık sağlanması ve öz anlatım imkânı vermesidir.

Avrupa dilleri için hazırlanan ortak öğretim çerçeve programında (CEFR, 2018) belirtilen kazanımların arasında yer alan kalıp ifadelerin kullanımı konusu iletişimsel dil öğretiminde önemli bir yere sahiptir. Kalıp sözlerin yerine getirdiği bütün bu işlevlere bakıldığında onların yabancı dil ve yakın dilleri öğrenmenin önemli bir parçası olması gerektiği hemen anlaşılır.

Araştırmanın Amacı

Kalıp sözler üzerine yapılan çalışmaların diğer söz varlığı öğelerine (atasözleri ve deyimlere) kıyasla daha az olduğu fakat son yıllarda yapılan çalışmaların sayısında artış olduğu görülmektedir (Yazıcı Okuyan, 2006; Zülfikar, 2007; Gökdayı, 2008; Sis ve Gökçe, 2009; Dilekçi, 2013; Canbulat ve Dilekçi, 2013; Ünsal, 2013; Yılmaz ve Ertürk Şenden, 2014; Kansızoğlu, 2014; Gökdayı, 2015; Kara ve Memiş, 2015; Topçuoğlu Ünal ve Bursalı, 2015; Gökdayı, 2016; Uluçay, 2016; Demir; Demir ve Yıldız, 2016; İlhan, 2017; İpek Eğilmez, 2017; Kara ve Yıldırım, 2017; Kara ve Altunsoy, 2017; Boylu ve Başar, 2018; Başar, 2018; Arslan ve Mavaşoğlu, 2018).

Kalıp sözler üzerine yapılan çalışmaların büyük kısmı betimsel olmakla birlikte sadece iki çalışmanın (Uluçay, 2016; Ertürk Şenden, 2017) deneysel; bir çalışmanın ise (Kansızoğlu, 2014) eylemsel araştırma olduğu belirlenmiştir.

Özellikle son yıllarda Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında kalıp sözler üzerine yapılan çalışmaların sayısında da artış olmuştur (Yılmaz ve Ertürk Şenden, 2014; Kara ve Memiş, 2015; Çaydaş, 2016; Gökdayı, 2016; Koç, 2015; Demir ve Yıldız, 2016; Ertürk Şenden, 2017; İpek Eğilmez 2017; Kara ve Altunsoy, 2017; Boylu ve Başar, 2018; Başar, 2018; Arslan ve Mavaşoğlu, 2018).

Bu çalışmada ilk olarak kalıp ifadelerin adlandırılması konusundaki kavram karmaşasına değinilmiş ve buna yönelik genel-geçer bir kavram önerilmiştir. İkinci aşamada kalıp ifadelerin sınıflandırılması üzerine yapılan çalışmalar değerlendirilmiş ve Türkçenin yabancı dil olarak öğretim amacına uygun bir sınıflama yapılmıştır.

Yapılan çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi için yazılmış ders kitaplarındaki kalıp sözler incelenmiş sıklıkları tespit edilmiş ve derlemdeki sıklıklarıyla karşılaştırılmıştır. Ayrıca bunların dışında öğretim araçlarında yer alması düşünülen diğer kalıp sözler de belirlenmiştir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi için hazırlanacak öğretim araçlarına öncelikli olarak hangi kalıp sözlerin yer alması gerektiği değerlendirilmiş, buna yönelik kalıp sözlerden oluşan bir öneri listesi sunulmuştur.

Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1-Kalıp sözlerin adlandırılması ile ilgili kullanılan terimler nelerdir ve bunlar arasından ortak bir terim kullanılabilir mi?

2-Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi için kalıp sözler nasıl sınıflandırılabilir?

3-Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde öncelikle hangi kalıp sözler öğretilebilir?

Araştırmanın Yöntemi ve Deseni

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden oluşturmacı gömülü teori yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, araştırmacı ile katılımcıların bilgiyi birlikte oluşturdukları varsayımından hareket eder (Saban ve Ersoy, 2016: 262-263). Araştırmaya veri toplamak için doküman inceleme ve görüşme tekniklerinden yararlanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Birinci aşamada alanyazında kalıp sözlerle ilgili kullanılan terimler belirlenmiştir. Ayrıca bunların uzmanlar tarafından terim olarak adlandırılma yaklaşımları incelenmiştir. Alanyazında kavram karmaşasını önlemek için uzmanların kullanabileceği genelgeçer bir

terim önerilmiştir. Alanyazında kalıp sözlerle ilgili araştırmalarda bunların sınıflandırma yaklaşımları tartışılmış ve TYDÖ için amaca uygun işlev ve bağlam temelli bir sınıflamaya gidilmiştir.

İkinci aşamada TYDÖ'de kullanılan kalıp sözler belirlenmiştir. Bunun için tipik örnekleme yöntemi kullanılarak “Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti ve Gazi Yabancılar İçin Türkçe” ders kitapları seçilerek incelenmiştir. Bu kitapların incelenmesiyle elde edilen veriler içerik analiziyle çözümlenmiştir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği biçimde organize ederek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 227). A1 düzeyinden C1 düzeyine kadar kitaplarda geçen kalıp sözlerin kullanım sıklıkları “kalıp sözler listesine” kodlanmıştır.

Son olarak kitaplarda belirlenen kalıp sözlerin yeterli olup olmadığını, ders kitapları yazarlarının öznel tercihlerine göre bunlara yer verilip verilmediğini anlamak için de uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzmanların belirlediği kalıp sözlerin öğretimde öncelikli olup olmadığını doğrulamak için derlemdeki kullanım sıklıkları denetlenmiştir. Bütün bu veriler bir arada değerlendirilerek derlemde kullanım sıklığı 10 ve üzeri olanlardan TYDÖ için kalıp söz öneri listesi oluşturulmuştur.

Bulgular

1) Kalıp İfadelerin Adlandırılması

Kalıplaşmış dil birimlerini oluşturan kalıp sözler, alanyazında bugüne kadar araştırmacılar tarafından çeşitli adlarla ve farklı ölçütlere dayanılarak tanımlanmıştır. Bunlar; ilişki sözleri, kültür birim, kalıplaşmış ifadeler, kalıp cümle, kalıp sözler, söz eylem, söz edimi, iletişimsel sözler olmak üzere sekiz farklı şekilde adlandırılmıştır. Aksan (2004) tarafından ilişki sözleri, Zülfiyar (2007) tarafından kalıp cümle, Gökdayı (2008) ve Dilekçi (2013) tarafından kalıp sözler, Toklu (1995) tarafından iletişimsel sözler, Kula (1996) tarafından kültür birim olarak adlandırılmıştır. Bunların adlandırılmasında üç yöntemin kullanıldığı söylenebilir:

1-İngilizcede “speech act” söz öbeğinin tam çevirisi olan ve İtalyancada “cliche” sözcüğünün yarım çevirisi “söz eylem”, “söz edimi” ve “klişe söz”;

2-Kültür odaklı olan “ilişki sözleri,” “kültür birim” ve “iletişimsel sözler”;

3-Dilbilgisel açıdan “kalıp sözler”, “kalıplaşmış ifadeler” ve “kalıp cümle”.

Toklu(1995) tarafından iletişimsel sözler diye adlandırmış belirli iletişim durumlarında, özellikle toplumsal uzlaşımaya dayalı durumlarda alışlagelmiş bir biçimde kullanılan kalıplaşmış sözcük dizileri olarak tanımlamıştır. İlişki sözleri terimini tercih eden Aksan (1996)'a göre bu sözler, “Bir toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması adet olan birtakım sözlerdir.” Belli durumlarda söylenmesi gelenek hâlini almış olan bu sözler, Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası olarak algılanmaktadır. Kalıp söz yerine yeğlenen başka bir terim olan (Kula, 1996) kültür birim ise dilin kültürelliğinin belirginleştiği adlandırmalardan biri olarak açıklanmıştır. Bir başka deyişle, kültür birimler, Türkçenin Türk kültürünü ne derece yansıttığının da bir göstergesidir. Özdemir (2000:) ise söz konusu birimleri kalıp söz olarak adlandırmakta ve bu sözlerin “ölüm, doğum, evlenme gibi özel durumlarda duygularımızı açıklamak, belirtmek için” kullanıldığını söylemektedir. Dilekçi (2013) kalıp sözler adlandırmasını kullanarak, belli

durumlarda söylenmesi gelenek olmuş klişe sözler olduğunu, toplumun yaşamına ve kültürüne ışık tuttuğunu ifade etmiştir.

Kalıp ifadeler ile ilgili farklı adlandırmalar olsa da tanımlamalarda temel ölçüt olarak kültürel bağlamın alındığı dikkati çekmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalarda kalıp sözler kavramı ağır basmakta, araştırmacılar bu adı kullanmayı tercih etmektedir. Kavram karmaşası yaşanmasının önüne geçmek ve terim birliğinin sağlanması için bu ifade sözlerine "kalıp sözler" denilmesi ve kullanılması uygundur.

2- Kalıp Sözlerin Sınıflandırılması

Kalıp sözlerin sınıflandırması araştırmacılara göre farklılık göstermiştir. İlk olarak Coulmas'ın (1994) yaptığı sınıflandırmadan söz edilebilir. Coulmas, kalıp sözleri günlük dilde kullanılan kalıp birimler, ritüel kalıpları, rutin kalıplar ve şiir kalıpları olmak üzere 4'e ayırmıştır. Kalıp sözlerle ilgili bu çalışmada, bağlama dayanan bir sınıflandırma sergilenmiştir.

Glasser (1998) de genel olarak kalıplaşmış birimleri; sözcük benzeri, cümle benzeri ve hem sözcük benzeri hem de cümleyi andıranlar olarak 3 gruba ayırmıştır. Bu sınıflandırma ise, kalıplaşmış birimlerin yapısal özelliklerine dayanılarak yapılmıştır (akt. Gökdayı, 2015).

Altenberg (1998) ise kalıplaşmış birimleri cümle, öbek ve eksilteli yapılar olarak 3'e ayırmıştır. Altenberg (1998) de kalıplaşmış birimleri yapılarına göre gruplandırmıştır.

Tannen ve Öztekin (1981) kalıp sözleri karşılaştırdıkları yazılarında, kullandıkları bağlama ve işlevlerine bakılarak kalıp sözler öncelikle bağlam duyarlı ve bağlam duyarsız olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kullanılmaları için mutlaka belirli bir durumun veya olayın gerçekleşmesi gereken bağlam duyarlı kalıp sözleri, üzüntü veya stres yaratan olaylarda, mutluluk veren olaylarda ve yakın ilişki kurmak istenilen durumlarda söylenenler olarak üzere 3 ana grupta düşünülmüşlerdir. Yapılan açıklamalardan anlaşıldığı üzere Tannen ve Öztekin (1981) bağlama dayalı bir sınıflandırma yapmışlardır.

Türkçe ve Almandaki kalıp sözleri karşılaştıran Toklu (1995), bu sözleri sınıflandırıp açıklayarak örneklendirmiştir. Bu çalışmada kalıp sözler 11 gruba ayrılmıştır. Bu gruplar; nezaket belirten kalıp sözler; iyi dilekleri ileten kalıp sözler; başsağlığı dileklerini ileten kalıp sözler; şükran duygularını ileten kalıp sözler; özür dilemede kullanılan kalıp sözler; yemek yerken ve içki içerken kullanılan kalıp sözler; konuşma sırasında kullanılan kalıp sözler; yönlendirme amaçlı kalıp sözler; yorumlamaya yönelik kalıp sözler; olumsuz duyguları yansıtan kalıp sözler; farklı diğer durumlarda kullanılan kalıp sözlerdir. Toklu (1995) bu sınıflandırmayı kalıp sözlerin bağlam, işlev ve anlam özelliklerini bir arada düşünerek yapmıştır.

Baş (2006), doktora tez çalışmasında kalıp sözlere değinmiş ve onları argo, geleneksel yapıyı belirten, hayır dualar, inanış kargışlar (beddualar), övgü bildirenler, pekiştirme, sesleniş, vedalaşma-karşılama, yeme-içme ile ilgili ve yemin bildiren söz varlığı öğeleri başlıkları altında sınıflandırmıştır. İşlev ve anlam ölçütleri dikkate alarak tasnif etmiştir.

Zülfikar (2007), bunlara kalıp cümleler adını vererek onları açıklamaya ve gruplandırmaya çalışmıştır. Kalıplaşmış olmayı bu tür cümlelerin en belirgin özelliği olarak gösteren bu grupları da doğrudan kalıp cümleler; kalıp cümle yapısında ünlem, hayır dualar, beddualar şeklinde sınıflandırmıştır. Zülfikar, bir başka sınıflandırmasında bunları yapı ve anlama dayanarak gruplandırma yoluna gitmiştir. Kalıp sözleri bazen söz öbeği bazen de cümle olarak değerlendirmiştir.

Yazıcı Okuyan (2006), romanlardaki sözvarlığı ile ilgili yaptığı çalışmada, kalıp sözlere de yer vermiştir. Bunları hayır dualar, beddualar ve toplumsal kültürel ilişkileri yansıtan kalıp sözler olmak üzere 3 ana sınıfa ayırmıştır. Toplumsal-kültürel ilişkileri yansıtan kalıp sözler başlığı altında doğum-ölüm; karşılama-karşılama, vedalaşma; yeme-içme, diğer toplumsal ilişkilerde kullanılanlar olarak belirlemiştir. Okuyan'ın bu sınıflandırmayı kalıp sözlerin bağlam, işlev ve anlam özelliklerini bir arada düşünerek yaptığı söylenebilir.

Erol (2007), kalıp sözleri anlamlarına ve yapılarına göre düşünerek 2 ana gruba ayırmıştır. Anlamlarına göre kalıp sözleri sınıflandırırken kullanıldıkları bağlamı da dikkate alarak bunları hayır dualar; beddualar; günlük hayatta kullanılan çeşitli kalıp sözler olarak sınıflandırmıştır. Yapılarına göre sınıflandırırken de kalıp sözleri eylem çekimlerine (yüklemi bildirme ve tasarlama kiplerinde çekimlenenler), cümle yapısına (basit, bileşik, sıralı, bağlı, eksilteli cümle yapısında olanlar), sözcük öbeği biçiminde olmalarına (öbek yapısıyla oluşturulan kalıp sözler) ve ölçülü ve kafiyeli söyleyiş bulundurmalarına göre (ölçülü ve kafiyeli söyleyişe sahip olan kalıp sözler) gruplandırmıştır.

Cihangir (2010), çalışmasında kalıp sözleri ilişki sözleri olarak adlandırmış ve yaptığı sınıflandırmada bunları 17 sınıfa ayırmıştır. Selamlaşma; tanışma; hatır sorma; vedalaşma; rica etme; teşekkür etme; özür dileme; davet etme; karşılama; onaylama; reddetme; başsağlığı; söz verme; alkış; kargış; kabul etme; tebrik etme olarak sınıflandırmıştır. Cihangir'in (2010) bu sınıflandırmayı kalıp sözlerin bağlam ve işlevsel özelliklerini düşünerek yaptığı söylenebilir.

Gökdayı (2015), "Türkçede Kalıp Sözler" kitabında kalıp sözleri yapısına, anlamlarına, işlevlerine ve bağlamına göre ayrı ayrı sınıflandırmıştır. İşlevine göre 14 başlık altında gruplandırmıştır. İyi ve kötü dilek bildirenler; her duruma uygun sözler sağlayanlar; stresli durumlarda iletişim kurmaya yardım edenler; mesajı açık ve kısa sürede iletmeye yardım edenler; nezaket kurallarını uymayı sağlayanlar; dinsel kimliği açığa çıkaranlar; iletişim sürecini düzenleyenler; konuşmada anlatımı düzenleyenler; duygusal tepkileri dile getirenler; bazı durumlarda doğru şeyi söylemeyi sağlayanlar; toplumun inançlarını yansıtanlar; kültürel ayrıntıları gösterenler; söz eylemleri gerçekleştirenler; cevap öğüt ve ödüllendirme bildirenler olarak sınıflandırmıştır. Yapısına göre; tek sözcüklü olanlar, çok sözcüklü sözlük birimleri, öbek hâlinde olanlar, cümle yapısında olanlar, bitişken sözce olanlar olmak üzere 5 grupta incelemiştir.

Dilekçi (2013), kalıp sözleri işlev, bağlam ve anlam ölçütlerine göre sınıflandırmıştır. Kalıp sözler hayır dua, beddua ve toplumsal-kültürel ilişkilerde kullanılan kalıp sözler olarak 3 ana başlıkta ele alınmıştır. Toplumsal- kültürel ilişkilerde kullanılan kalıp sözler kendi içinde 17 alt başlığa ayırmıştır. Bunlar: selamlaşma bildirenler kalıp sözler, karşılama kalıp sözleri, hatır sorma kalıp sözleri, vedalaşma (uğurlama) kalıp sözleri, yüceltme bildiren kalıp sözler, teşekkür etme kalıp sözleri, söz verme kalıp sözleri, duygusal tepki bildiren kalıp sözler, dini inanç bildiren kalıp sözler, bir isteği kabul veya reddetme bildiren kalıp sözler, uyarma, eleştirme veya tehdit etme bildiren kalıp sözler, tebrik etme kalıp sözleri, özür dileme kalıp sözleri, bir istek bildiren kalıp sözler, soru cevap isteyen kalıp sözler, genel bir davranış veya düşünce bildiren kalıp sözler, diğer toplumsal ilişkilerde kullanılan kalıp sözlerdir.

Alanyazında görüldüğü gibi kalıp sözlerle ilgili çeşitli sınıflandırmalar yapılmış, çalışmaların amacı ve niteliğine göre yapı, anlam, işlev ve bağlam gibi temel ölçütlerin bir veya birkaçı esas alınmıştır. Bu durum, araştırmacıların kalıp sözleri sınıflandırma konusuna bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmadıklarını, konuya farklı açılardan baktıklarını gösterir.

Gramer(yapı) yaklaşımı sınıflandırmalarda bir ölçüt olduğu söylenebilir. Bağlam-anlam-işlev temelli yaklaşım ile yapılan kalıp söz sınıflandırmaları Türkiye Türkçesindeki tüm kalıp sözleri içeren geçerli-güvenilir bir bölümlenme olduğu söylenemez. Çünkü bunlar mevcut doküman, eser, ders kitabı, öğrenci çalışma kâğıdı incelemesi nihayetinde ulaşılan kalıp sözlerin tasnifinden ibarettir. Toplumsal hayatın her alanında kullanılan kalıp sözlerin geniş ve derinlemesine bir sözcük havuzu çalışmasıyla ortaya konması, ardından sınıflamaya gidilmesi daha doğru ve kapsamlı bir sınıflama ölçütü olacaktır.

İncelenen Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ders kitaplarında tespit edilen kalıp sözler öğretim amacına uygun olarak 20 başlıkta sınıflandırılmıştır. Bunlar; *selamlaşma, tanışma, hâl hatır sorma, vedalaşma, söz alma-söz verme, teşekkür etme, rica etme, teşekkür karşılık verme, özür dileme, onaylama, reddetme, baş sağlığı-taziye, tebrik etme, iyi dilekte bulunma, üzüntü bildirme, uyarma-tavsiye, karşılama, şaşkınlık ve korku bildirme, seslenme kalıp sözleri ve açıklama-özetleme-örneklemede kullanılan kalıp sözlerdir.*

3- TYDÖ İçin Kalıp Sözler Listesi

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi için öncelikli olarak öğretilmesi gereken kalıp sözler Türkçe öğretimi ders araçları, uzman görüşü ve derlemin incelenmesi sonucunda belirlenerek Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo1: TYDÖ İçin Kalıp Sözler ve Kullanım Sıklıkları

Kullanıldığı Bağlam ve Yayınevleri		Kalıp Sözler	Kitap f / TS Corpus f
1. Selamlaşma	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	Aleyküm selam	1 / 53
		Selamün aleyküm	1 / 252
	Gazi Yabancılar İçin Türkçe	Selam/lar	1 / 13954
		Günaydın	25 / 5148
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	İyi akşamlar	11 / 1737
		İyi geceler	6 / 1861
		İyi günler	98 / 2428
		Merhaba	146 / 34068
Önerilen Diğer Kalıp Sözler	Hayırlı sabahlar	- / 40	
	Hayırlı akşamlar	- / 52	
Kullanıldığı Bağlam ve Yayınevleri		Kalıp Sözler	Kitap f / TS Corpus f
2. Tanışma	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	Seni/sizi tanıştırayım	5 / 6
		Gazi Yabancılar için Türkçe	-
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	Memnun oldum	27 / 879
		Nerelisin/iz?	22 / 301
		Tanıştığım/ıza memnun oldum	7 / 55
	Önerilen Kalıp Sözler	Adınızı söyler misiniz/bağışlar mısınız?	- / 10
		Bendeniz	- / 2609
Kullanıldığı Bağlam ve Yayınevleri		Kalıp Sözler	Kitap f / TS Corpus f
3. Hatır Sorma	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	-	-
		Gazi Yabancılar için Türkçe	-
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	Ne var ne yok?	1 / 559
		İyiyim	39 / 1666
YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	Nasılsın/ız?	47 / 2362	
	Neyin/iz var?	5 / 370	

	Önerilen Diğer Kalıp Sözler	Allah'a şükür	- / 661
		Nasılsın? İyi misin?	- / 46
		Naber?	- / 922
		Her şey yolunda mı?	- / 12
		Neler yapıyorsun/uz	- / 346
		İyilik, senden ne haber	- / 4184
		Fena değil	- / 1216
		İdare ediyoruz	- / 639
		Nasıl gidiyor?	- / 627
Kullanıldığı Bağlam ve Yayınevleri		Kalıp Sözler	Kitap f / TS Corpus f
4. Vedalaşma	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	Allah'a ısmarladık	4 / 28
		Elveda	4 / 1858
		Güle güle	10 / 2505
		Sağlıcakla kal/ın	2 / 739
	Gazi Yabancılar için Türkçe	Görüşmek dileğiyle	1 / 968
		Hayırlı yolculuklar	2 / 41
		Güle güle gidin	1 / 7
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	Görüşmek üzere	16 / 6016
		Yolun/uz açık olsun	5 / 470
		Görüşürüz	20 / 2060
		Hoşça kal/ın	20 / 512
		İyi yolculuklar	2 / 129
		Yine bekleriz	5 / 47
	Önerilen Diğer Kalıp Sözler	Hakkınızı helal edin	- / 120
		Helal olsun	- / 3539
		Uğurlar ola	- / 17
		Selametle	- / 164
		Kendine iyi bak	- / 1564
		Kendine dikkat et	- / 201
		Bana/Bize müsaade	- / 41
		Gözlerinden öpüyorum	- / 268
		Esenlikler dilerim	- / 160
		Haberleşelim (İrtibatı kesmeyelim)	- / 33
		Allah'a emanet ol/olun	- / 253
Ayağın/ız/a sağlık		- / 38	
Kullanıldığı Bağlam ve Yayınevleri		Kalıp Sözler	Kitap f / TS Corpus f
5. Söz İsteme-Verme	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	-	-
	Gazi Yabancılar için Türkçe	-	-
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	Affedersiniz	24 / 683
		Efendim	47 / 42837
		Buyurun/uz	90 / 10337
	Önerilen Diğer Kalıp Sözler	Affınıza sığınarak	- / 242
		Bana bak	- / 548
		Lütfen cevap veriniz	- / 42
		Sözünü kestim	- / 11
		Bu arada/sırası gelmişken	- / 25003

Kullanıldığı Bağlam ve Yayınevleri		Kalıp Sözcükler	Kitap f / TS Corpus f
6. Teşekkür Etme	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	Çok şükür	5 / 2718
		Şükürler olsun	1 / 946
		Zahmet etmeyin	4 / 121
		Ziyade olsun	2 / 10
	Gazi Yabancılar için Türkçe	Allah razı olsun	1 / 989
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözcükler	Teşekkür ederim/iz	144 / 58057
		Sağ ol/un	1 / 51
		Teşekkürler	18 / 41564
	Önerilen Diğer Kalıp Sözcükler	Elin/ize sağlık	7 / 19028
		Var ol	- / 142
		Müteşekkirimiz	- / 361
		Çok yaşa	- / 637
		Eyvallah	- / 1192
		Zahmet oldu	- / 13
		Eksik olma/yın	- / 294
		Ağzına sağlık	- / 281
El öpenlerin çok olsun		- / 18	
Elhamdülillah		- / 287	
Ömrüne bereket		- / 25	
Su gibi aziz ol		- / 27	
Kullanıldığı Bağlam ve Yayınevleri		Kalıp Sözcükler	Kitap f / TS Corpus f
7. Rica Etme	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	-	-
	Gazi Yabancılar için Türkçe	Gereğini arz ederim	1 / 55
		İzin verir misiniz?	1 / 125
		İzninizle	1 / 1506
		Müsaade eder misiniz?	1 / 26
		Allah rızası için	1 / 560
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözcükler	Ne arzu edersiniz?	3 / 3
		Bakar mısınız?	3 / 966
		Ne dersiniz?	11 / 39
		Lütfen	54 / 25627
	Önerilen Diğer Kalıp Sözcükler	Yardım edebilir miyim/misiniz?	13 / 45
		Bana/bize müsaade	- / 41
		Müsaade edersen/iz	- / 675
		Zahmet olmazsa	- / 111
		Bir dakika	- / 4047
		Bir saniye	- / 928
		Bir şey rica edeceğim	- / 13
		Bir zahmet	- / 515
		Sana zahmet	- / 81
Allah aşkına/za		- / 2175	
Gözünü seveyim		- / 177	
Arz ederim		- / 700	
Hatırım için/ ...(beni) kırma		- / 75	
Sakıncası yoksa		- / 102	
Rica etsem	- / 444		

Kullanıldığı Bağlam ve Yayınları		Kalıp Sözler	Kitap f / TS Corpus f
8. Teşekküre Karşılık Verme	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	Ne demek	1 / 11264
	Gazi Yabancılar için Türkçe	Bir şey değil	1 / 7596
		Problem değil	1 / 336
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	Sorun değil	7 / 40
		Rica ederim	17 / 3672
	Önerilen Diğer Kalıp Sözler	Önemli değil	7 / 8614
		Estağfurullah	- / 595
Lafı mı olur		- / 118	
	Ne zahmeti	- / 18	
Kullanıldığı Bağlam ve Yayınları		Kalıp Sözler	Kitap f / TS corpus f
9. Özür Dileme	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	Rahatsız ediyorum/ettim	2 / 86
	Gazi Yabancılar için Türkçe	-	-
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	Affedersiniz	24 / 683
		Kusura bakmayın	5 / 2974
		Özür dilerim	18 / 2775
	Önerilen Diğer Kalıp Sözler	Af buyurun	- / 51
		Bağışlayın	- / 994
Pardon		- / 4260	
Affınıza sığınarak		- / 242	
Kullanıldığı Bağlam ve Yayınları		Kalıp Sözler	Kitap f / TS Corpus f
10. Onaylama	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	Memnuniyetle	1 / 5348
		Tamam mı?	1 / 1082
	Gazi Yabancılar için Türkçe	Hay hay!	1 / 130
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	Elbette	35 / 32096
		Neden olmasın?	2 / 1536
		Peki	77 / 11853
		Tabii/ki	69 / 122310
		Ben de	94 / 42349
	Önerilen Diğer Kalıp Sözler	Başım gözüm üstüne	- / 47
		Baş üstüne	- / 72
		Allah derim	- / 21
		Pekâlâ/Pekiye	- / 1931
		Amenna	- / 147
Öyle olsun		- / 642	
İsabet oldu		- / 27	
Tamam	- / 29405		
Kullanıldığı Bağlam ve Yayınları		Kalıp Sözler	Kitap f / TS Corpus f
11. Reddetme	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	-	-
	Gazi Yabancılar için Türkçe	Bana/sana/ona/bize... ne	1 / 1563
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	Ne yazık ki	14 / 22949
	Önerilen Diğer Kalıp Sözler	Olacak gibi değil	- / 184
		Ben/Biz bu işte yokum/yokuz	- / 28
		Olmaz böyle şey	- / 283
		Maalesef	- / 37183
Eksik olsun		- / 69	
Mümkün değil	- / 31285		
Ne münasebet	- / 56		

Kullanıldığı Bağlam ve Yayınevleri		Kalıp Sözler	Kitap f / TS Corpus f
12. Başsağlığı	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	Hakkın rahmetine kavuşmuş	1 / 28
	Gazi Yabancılar için Türkçe	Başın/ız sağ olsun	1 / 73
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	-	-
	Önerilen Diğer Kalıp Sözler	Allah rahmet eylesin.	- / 797
		Nur içinde yatsın	- / 263
		Toprağı bol olsun	- / 234
		Mekânı cennet olsun	- / 164
		Ruhu şad olsun	- / 173
		Sizlere ömür	- / 151
		İyi bilirdik	- / 33
		Merhumu nasıl bilirdiniz?	- / 23
Ölenle ölünmez	- / 17		
Rahmetli	- / 6669		
Kullanıldığı Bağlam ve Yayınevleri		Kalıp Sözler	Kitap f / TS Corpus f
13. Tebrik Etme	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	Bayram/ınızı kutlarız	1 / 2017
		Bayramın/ızı tebrik ederim	1 / 33
		Hayırlı bayramlar	1 / 151
		İyi bayramlar	2 / 849
	Gazi Yabancılar için Türkçe	Aferin	1 / 863
		İyi yıllar/seneler	2 / 470
		Mutlu yıllar/seneler	2 / 1078
		Nice mutlu yıllar/a	3 / 153
		Kutlu olsun	4 / 2849
		Gözün aydın	5 / 208
		Doğum günün/üz kutlu olsun	2 / 578
		Yeni yılın/ız kutlu olsun	1 / 215
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	Bayramın/ız kutlu olsun	7 / 672
		Bayramın/ız mübarek olsun	12 / 188
		İyi ki doğdun/uz	8 / 106
		Kutlarım	3 / 3725
		Nice yıllara	4 / 435
		Tebrik ederim/iz	9 / 8275
	Önerilen Diğer Kalıp Sözler	Bravo	- / 5071
		Aklınla bin yaşa	- / 1022
		Helal olsun/sana	- / 3736
Kullanıldığı Bağlam ve Yayınevleri		Kalıp Sözler	Kitap f / TS Corpus f
14. İyi Dilekte Bulunma	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	Allah'a şükürler olsun	1 / 121
		Allah bir yastıkta kocatsın	1 / 18
		Allah gönlüne göre versin	1 / 15
		Amin	2 / 2089
		Bereket versin	2 / 210
		Darısı başın/ıza	2 / 79
		Güle güle giyin	1 / 17
		Güle güle oturun	2 / 40
		Hayırlara vesile olur/olsun	1 / 53
		İyi yaşa	2 / 40
Sen de gör	3 / 349		

15. Üzünü Bildirme	Gazi Yabancılar için Türkçe	Allah acil şifa versin	1 / 3
		Allah anahı babahı büyütsün	1 / 90
		Allah kavuştursun	1 / 13
		Allah razı olsun	1 / 989
		Allah sabır versin	1 / 101
		Allah uzun ömür versin	1 / 60
		İyi çalışmalar	1 / 3007
		İyi günlerde giyin	1 / 14
		İyi tatiller	1 / 195
		İyi uykular	1 / 72
		Başarılar	1 / 16000+
		Başarılar dilerim/z	2 / 3235
		Sevgiler	1 / 14493
		Sevgilerimle	3 / 2908
		Tatlı rüyalar	1 / 78
	Sana da	1 / 1240	
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	Afiyet olsun	12 / 2348
		Allah korusun	3 / 1146
		Allah zihin açıklığı versin	2 / 21
		Başarılarınızın devamını dilerim	2 / 1466
		Çok yaşa	10 / 635
		Geçmiş olsun	16 / 4125
		Güle güle kullan	6 / 150
		Hayırlı işler	10 / 297
		Hayırlı olsun	17 / 4007
		Kolay gelsin	12 / 3529
		İyi seyirler	2 / 537
		Hayırlı uğurlu olsun	2 / 503
		İnşallah	14 / 14852
		Mutluluklar dilerim	5 / 357
		Önerilen Diğer Kalıp Sözler	Hayrını gör
	Allah bağışlasın		- / 85
	Allah sağlık versin		- / 14
	Maşallah		- / 2590
	Allah beterinden saklasın		- / 27
	Ellerin dert görmesin		- / 358
	Gülü güle büyüsün/büyütün		- / 14
	Maazallah		- / 398
	Şükür kavuşturana		- / 54
	Allah ayırmasın		- / 36
	Allah eksik etmesin		- / 10
	Allah bozmasın		- / 60
	Ellerine sağlık		- / 22121
	İyi/bol şanslar		- / 410
	Allah mesut etsin		- / 55
Allah tamamına erdirsin	- / 48		
Kullanıldığı Bağlam ve Yayınevleri		Kalıp Sözler	Kitap f / TS Corpus f
15. Üzünü Bildirme	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	-	-
	Gazi Yabancılar için Türkçe	-	-
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	Maalesef	13 / 29847
		Ne yazık ki	14 / 20896
		Üzgünüm	3 / 3895
Önerilen Diğer Kalıp Sözler	Bir bu eksikti	/ 83	

		Canın sağ olsun	/ 160
		Teessüf ederim	/ 87
		Tüh be	/ 59
		Aşk olsun	/ 1048
		Yazıklar olsun	/ 1204
	Kullanıldığı Bağlam ve Yayınları	Kalıp Sözler	Kitap f / TS Corpus f
16. Uyarma-Tavsîye	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	Bizden söylemesi	1 / 634
	Gazi Yabancılar için Türkçe	Dikkat	1 / 165288
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	Canını/zı sıkma/yın	3 / 112
	Önerilen Diğer Kalıp Sözler	Ayıp oluyor	- / 420
		Ayıp	- / 9006
		Üzme tatlı canını	- / 16
		Merak etme	- / 2503
		Aman aman	- / 977
		Sen sen ol.	- / 70
		Boş ver	- / 2096
		Bırak gitsin	- / 52
		Sakin ha	- / 631
		Aman ha	- / 394
		Dikkat et	- / 1264
		Dert etme/yın	- / 240
Kendine gel	- / 274		
Dikkatli ol	- / 965		
	Kullanıldığı Bağlam ve Yayınları	Kalıp Sözler	Kitap f / TS Corpus f
17. Karşılama	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	-	-
	Gazi Yabancılar için Türkçe	-	-
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	Hoş bulduk(m)	31 / 464
		Hoş geldin/iz	64 / 3689
		Sefa getirdin	- / 11
Önerilen Diğer Kalıp Sözler	Yüzünü gören cennetlik	- / 13	
	Ne iyi ettiniz...	- / 58	
	Kullanıldığı Bağlam ve Yayınları	Kalıp Sözler	Kitap f / TS Corpus f
18. Şaşkınlık ve Korku Bildirme	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	Allah Allah	2 / 1420
		Aman Allah	1 / 190
		Eyvah	2 / 2504
		Hayrola	1 / 543
	Gazi Yabancılar için Türkçe	Ah be	1 / 273
		Tüh tüh	1 / 43
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	Hay Allah	2 / 665
		Hayırdır	8 / 936
	Önerilen Diğer Kalıp Sözler	Bir yaşıma daha girdim	- / 25
		Fesuphanallah	- / 35
		Hayırdır inşallah	- / 149
		Hey güzel Allah'ım	- / 26
		Olacak şey değil	- / 449
		Olacak iş değil	- / 446
		Hoppala	- / 195
Yok daha neler		- / 1834	
Tövbe estâğfurullah		- / 74	
Tövbe tövbe		- / 160	
Üstüme iyilik sağlık	- / 32		
Yuh be!	- / 64		
	Kullanıldığı Bağlam ve Yayınları	Kalıp Sözler	Kitap f / TS Corpus f

19. Seslenme	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	Hey	2 / 3786
		Kim o?	5 / 370
	Gazi Yabancılar için Türkçe	-	-
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	Alo	25 / 2993
		Efendim	47 / 42839
		Hadi/Haydi	38 / 33005
Baksana/ bakar mısın?		3 / 1385	
Önerilen Diğer Kalıp Sözler	İmdat	- / 590	
Kullanıldığı Bağlam ve Yayınevleri		Kalıp Sözler	Kitap f / TS Corpus f
20. Açıklama, Özetleme ve Örnekleme	Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti	-	-
	Gazi Yabancılar için Türkçe	Örneğin	2 / 77361
		Tabiri caizse	1 / 832
	YİY ve GÜY Ortak Kalıp Sözler	Yani	40 / 372568
		Mesela	14 / 61902
	Önerilen Diğer Kalıp Sözler	Daha doğrusu	- / 13834
		Demem o ki	- / 304
		Yahu / yav	- / 9917
		Kelimenin tam anlamıyla	- / 1010
		Söz gelimi	- / 613
		Söz gelişi	- / 237
		Sadede gel	- / 334
		Teşbihte hata olmaz	- / 102
		Özetle	- / 9549
Kısaca		- / 15495	
Uzun sözün/lafın kısası	- / 1238		

İncelenen Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ders kitaplarında 158 kalıp söz bulunmaktadır. Kalıp sözlerin öğretimine yönelik bunlara ek olarak bağlama uygun tavsiye edilen 153 kalıp söz ilave edilerek bu konuda öğrencilerin Türkçe iletişimlerini kolaylaştıracak 311 kalıp sözün öğretilmesi önerilmiştir. TYDÖ ders kitaplarında belirlenen kalıp sözlerin konu alanları ve sıklıkları şu şekildedir: selamlaşma (f 8), tanışma (f 4), hatır sorma (f 4), vedalaşma (f 13), söz alma-verme (f 3), teşekkür etme (f 9), rica etme (f 10), teşekkür karşılık verme (f 6), özür dileme (f 4), onaylama (f 8), reddetme (f 2), başsağlığı (f 2), tebrik etme (f 18), iyi dilekte bulunma (f 41), üzüntü bildirme (f 3), uyarma-tavsiye (f 3), karşılama (f 2), şaşkınlık ve korku bildirme (f 8), seslenme kalıp sözleri (f 6) ve açıklama-özetleme-örneklemede (f 4) kullanılan kalıp sözlerdir.

TYDÖ için bunların dışında uzman görüşü alınıp TS Corpus'ta ve günlük iletişimde kullanım sıklıkları yüksek olan şu kalıp sözlerin de öğretilmesi önerilmiştir. Öğretimi için kullanıldıkları bağlama göre: selamlaşma (2), tanışma (2), hatır sorma (9), vedalaşma (12), söz alma-verme (5), teşekkür etme (11), rica etme (14), teşekkür karşılık verme (f 3), özür dileme (4), onaylama (8), reddetme (7), başsağlığı (10), tebrik etme (3), iyi dilekte bulunma (16), üzüntü bildirme (6), uyarma-tavsiye (14), karşılama (3), şaşkınlık ve korku bildirme (12), seslenme kalıp sözleri (1), açıklama, özetleme ve örnekleme kalıp sözleri (11) adet olmak üzere toplam birbirinden farklı 153 kalıp söz önerilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Kalıp sözler bir toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması âdet olan sözlerdir ve hazır birim olarak kullanıldıklarından günlük yaşamdaki iletişimi düzenlemekte ve kolaylaştırmaktadırlar.

“Dil öğretiminde kalıp sözler neden önemlidir?” sorusuna şu şekilde cevap verilebilir: Bunlar, hazır ifade kalıpları sunduğu, verilmek istenen iletinin açık, kolay, hızlı ve anlaşılır olmasını sağladığı, bireyin toplumsal yaşama uyumunu kolaylaştırdığı, kültürel kurallara uygun biçimde yaşamak için sözel davranış kalıpları içerdiği, dil içi ve dil dışı kullanılan yapılar olduğundan önemlidir. Bunların işlevsel ve kültürel önemine bakıldığında hem ana dil eğitiminde hem de yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde gerekli ve temel söz varlığı ile ilgili kalıplaşmış dildir. Dilde, etkili ve uzlaşmacı iletişim için gereklidir.

Kalıplaşmış dil birimlerini oluşturan bu yapılar, alanyazında çeşitli ölçütlere göre farklı adlarla tanımlanmıştır. Konu alanı uzmanları bunları: söz eylem, söz edimi, klişe sözler, ilişki sözleri, kültür birim, iletişimsel sözler, kalıplaşmış sözler, kalıplaşmış ifadeler, kalıp cümle olarak adlandırır. Alanyazın incelendiğinde bu farklı adlandırmaların 3 ana düzleme göre yapıldığı söylenebilir. Bunlar: İngilizce terim “*speech act*” söz öbeğinin tam çevirisi “*söz eylem, söz edimi*” ve İtalyanca terim “*cliche*”nin yarım çevirisi olan “*klişe söz*”; dilin kültürel kullanımlarına yönelik olan “*ilişki sözleri, kültür birim, iletişimsel sözler*” ve dilbilgisel yapı bakımından “*kalıp sözler, kalıplaşmış ifadeler, kalıp cümle*”dir. Son yıllarda yapılan çalışmalarda bu terimlerden özellikle “kalıp söz” teriminin daha yaygın kullanıldığı belirlenmiştir. Bu konuda terim karmaşasının yaşanmaması ve terim birliğinin sağlanması için bu tür alanyazın araştırmalarında kalıp söz ve/veya kalıp sözler terimlerinin kullanımı uygundur.

Kalıp sözlerle ilgili çeşitli sınıflandırmalar yapılmış, çalışmanın niteliğine göre yapı, anlam, işlev ve bağlam gibi ölçütlerden biri veya birkaçı birlikte esas alınmıştır (Yazıcı Okuyan, 2006; Zülfikar, 2007; Gökdayı, 2008; Sis ve Gökçe, 2009; Dilekçi, 2013; Canbulat ve Dilekçi, 2013; Ünsal, 2013; Yılmaz ve Ertürk Şenden, 2014; Kansızoğlu, 2014; Gökdayı, 2015; Kara ve Memiş, 2015; Topçuoğlu Ünal ve Bursalı, 2015; Gökdayı, 2016; Uluçay, 2016; Demir; Demir ve Yıldız, 2016; İlhan, 2017; İpek Eğilmez, 2017; Kara ve Altunsoy, 2017; Boylu ve Başar, 2018; Başar, 2018; Arslan ve Mavaşoğlu, 2018). Bu durum, araştırmacıların kalıp sözleri sınıflandırma konusunda tam bir uzlaşma içinde olmadıklarını ve farklı bakış açılarına sahip olduklarını gösterir. Dilbilgisel açıdan yapılan sınıflandırmaların bir ölçütü vardır. Bunlardan bağlam, anlam ve işleve göre yapılan sınıflandırmaların Türkiye Türkçesindeki tüm kalıp sözleri içeren geçerli bir sınıflama olduğu söylenemez. Çünkü bunlar mevcut yazılı belge, eser, ders kitabı ve öğrenci çalışma kâğıtlarının incelemesi nihayetinde ulaşılan kalıp sözlerin tasnifinden ibarettir. Dilin farklı alanlarında konuşulan/yazılan kalıp sözlerin geniş ve derinlemesine bir derlem çalışmasıyla ortaya konması ardından sınıflamaya gidilmesi daha doğru ve kapsamlı bir sınıflama için ölçüt olacaktır. Bu araştırmada TYDÖ için hazırlanan ders kitaplarında tespit edilen kalıp sözler yirmi başlıkta sınıflandırılmıştır. Bunlar: selamlaşma, tanışma, hatırlama, vedalaşma, söz alma-verme, teşekkür etme, rica etme, teşekkür karşılıklı verme, özür dileme, onaylama, reddetme, baş sağlığı, tebrik etme, iyi dilekte bulunma, üzüntü bildirme, uyarma-tavsiye, karşılama, şaşkınlık ve korku bildirme, seslenme kalıp sözleri ve açıklama-özetleme-örneklemede kullanılan kalıp sözlerdir. Fakat bu başlıklar altında verilen kalıp sözlerin yeterli olmadığı düşünülmektedir. Bunlara ilaveten farklı konularla ilgili 153 kalıp söz tavsiye edilmiştir. Bunlardan bazılarının, özellikle kullanım sıklığı yüksek olanların, temel düzeyde (A1 ve A2) iletişim becerileri dinleme ve konuşmayı hızlı edindirmek için doğrudan öğretimi yapılabilir. Kullanım sıklığı yüksek olmayanlara ise bağımsız düzeyde (B1 ve B2) işlenen temalara bağlı olarak uygun bağlamlarda kullanımını öğreten etkinliklere yer verilebilir.

Türkçe öğretimi ders kitapları taranıp uzman görüşü alınarak belirlenen aynı zamanda TS Corpus’la da kullanım sıklığı yüksek olan kalıp sözlerin toplumsal yaşamda iletişimi

kolaylaştırmak için ne kadar önemli olduğu ortadadır. Bunların hem ana dilinde hem de Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde öğrencilere kazandırılması için hazırlanacak öğretim programlarında ve öğretim araçlarında yer alması gerekir. Zira Avrupa dilleri için hazırlanan çerçeve programda da (CEFR, 2018) bunların öncelikle öğretimine vurgu yapılmıştır. Bütün dillerde iletişim kurma mantığı ve dil edinim süreci aynı olduğuna göre Türkçenin öğretiminde de kalıp sözlere yer verilmesi kaçınılmazdır.

Kaynaklar

- Aksan, D. (1996). *Türkçenin sözcüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (1997). *Türkçenin gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2004). *Türkçenin Sözcüğü*. Ankara: Engin Yayınevi
- Aksan, D (2011). *Türkçenin gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Altenberg, B. (1998). *On the phraseology of spoken English: the evidence of recurrent word-combinations*. Antony P. Cowie (ed.), *Phraseology Theory Analysis and Applications*. Oxford University Press, 101-102.
- Arslan N. ve Mavaşoğlu M. (2018). Yabancılara Türkçe öğretimi ders kitaplarındaki kalıp sözlerin karşılaştırmalı incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Dergisi*, 8(2), 2018, 159-180. DOI: 10.31704/ijocis.2018.008.
- Baş, B. (2006). *1985-2005 yılları arasında çocuk edebiyatı sahasında yazılmış tahkiyeli metinlerin söz varlığı üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Başar, S. (2018). Yabancılara Türkçe öğretimi ders kitaplarında kalıp sözlerin kullanım düzeylerinin tespiti ve değerlendirilmesi. *Turkophone* Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue:3, 56-72. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/615678>.
- Bayram, M. (2017). Yabancılar için Türkçe ders kitaplarındaki kalıp sözler ve yabancı uyruklu öğrencilerin kalıp sözleri kullanma düzeyleri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Boylu E. ve Başar U. (2018). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin kültürel boyutu: Türkçe kalıp sözlerin Farslara öğretimi. *TÜBAR XLIII / 2018-Bahar*. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/483052>
- Canbulat, M. ve Dilekçi, A. (2013). Türkçe ders kitaplarındaki kalıp sözler ve öğrencilerin kalıp sözleri kullanma düzeyleri. *Turkish Studies-International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/7 Summer, 217-232. DOI: 10.7827/TurkishStudies.5474
- Cihangir, H. (2010). *Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Mustafa Kutlu'nun eserlerinde ilişki sözleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Coulmas, F. (1994). *Fourmalaic language*. *Encyclopedia of Language & Linguistics*. R. E. Asher (ed.). Pergamon: Oxford, 1292-1293.
- Demir, M. (2016). *Yabancı dil olarak Türkçede kalıp sözlerin öğretimi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Demir, M. ve Yıldız, F. U. (2016). Yabancı dil olarak Türkçede bildirişim konularına göre kalıp sözler. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi* Ağustos/2016, 2(2), 1-28. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/226269>
- Dilekçi, A. (2013). *Türkçe ders kitaplarındaki kalıp sözler ve öğrencilerin kalıp sözleri kullanma düzeyleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

- Ertürk-Şenden Y. (2017). *Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kalıp sözlerin kullanımına yönelik etkinlik örneklerinin başarı üzerindeki etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İstanbul.
- Erol, Ç. (2007). *Türkiye Türkçesinde kalıp sözler üzerine bir inceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Glasser, Rosemarie (1998) *The stylistic potential of phraseological units in the light of genre analysis*. A. P. Cowie (Ed.), *Phraseology Theory Analysis and Application*. Oxford: Oxford University Press, 125-143.
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede kalıp sözler. *Bilgi*, Kış / 2008, 44, 89-110.
- Gökdayı, H. (2015). *Türkçede kalıp sözler*. (İkinci Baskı). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Gökdayı, H. (2016). Yabancılar Türkçe öğretiminde sözcük öğretimi ve kalıp sözler. *Turkish Studies*, 2016, 11, 379-394. DOI: 10.7827/Turkish Studies.11131
- Kara M. ve Altunsoy Ş. (2017). B1, B2 ve C1 düzeyindeki yabancı öğrencilere Türkçedeki kalıp ifadelerin öğretiminde televizyon reklamlarının kullanılması. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* Arşiv Cilt 6, Sayı 18. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/444202>
- Kara, M. ve Memiş, M. R. (2015). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin kalıp ifadeleri kullanmadaki yeterlilik düzeyleri. *International Journal of Languages Education and Teaching*. UDES 2015 Özel sayısı, 1670-1681.
- Kara, M. ve Yıldırım B. (2017). Nasreddin hoca fıkralarında kalıp sözler, *International Journal of Languages Education and Teaching*. Volume 5, Issue 1, April 2017, 487-498.
- Kansızoğlu, H. B. (2014). *Öğrenme stillerine uygun sözcük ve kalıp söz öğretimi üzerine bir eylem araştırması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi. Ankara.
- Kula, O. B. (1996). Dilin kültüreliliği ya da kültürün dilselliği. *Bilim ve Ütopya*, 2: 46-47.
- Martı, L. (2011). *Türkçe öğrenenler açısından kalıp sözler ve işlevleri*. Yaylı, D. ve Bayyurt, Y. (Editörler), *Yabancılar Türkçe Öğretimi Politika Yöntem ve Beceriler*. (İkinci Basım) Ankara: Anı Yayıncılık
- Özdemir, E. (2000). *Erdemin başı dil*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Saban A. ve Ersoy A. (2016). *Eğitimde nitel araştırma desenleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tannen, D. ve Öztekin, P. C. (1981). *Formulaic expressions in Turkish and Greek, conversational routine*, (ed. Florian Coulmas), The Hague: Mouton, 37-54.
- Toklu, M. O. (1995). Türkçe ve Almancada kalıp sözler. *DTFC Batı Dilleri ve Edebiyatları Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 3: 113-140.
- Uluçay M. (2016). *Etkinlik temelli kelime öğretiminin ortaokul öğrencilerinin söz varlığını geliştirme sürecine etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Wray, A. (2002). *Formulaic language and the lexicon*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Yazıcı Okuyan, H. (2006). *Türkçenin sözvarlığı açısından Fakir Baykurt'un romanları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, (Güncelleştirilmiş Geliştirilmiş 5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, F ve Ertürk Şenden Y. (2014). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kalıp sözlerin etkinliklerle öğretimi. *Asya Öğretim Dergisi*, 2014-2(1), 53-63. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/17657>
- Zülfikar, H. (2007). Düünden bugüne Türkçe, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 668: 344-350.